

Openingswoord SHSJZ 2019

Heiko Roelfsema Vz. van SHSJZ, Bronbeek, 15 september 2019

Goedemorgen dames en heren,

Dank je wel Henk, dat je de rol van ceremonie-meester vandaag van me overneemt. Een emotioneel moment voor me. Na 11 jaar ceremonie-meesterschap waarvan 7 jaar in combinatie met het voorzitterschap, is het goed dat we deze twee rollen uit elkaar halen. Onze stichting groeit en bloeit waardoor de dubbele taak nu te veel en te zwaar wordt om alleen te doen. Maar het valt me zwaar; het was voor mij die ene dag in het jaar dat ik voor alle overlevenden en nabestaanden kon laten zien waarom ik de SHSJZ had opgericht; met een hele persoonlijke inhoud en eigen stijl. En na al die tijd ben ik met die invulling vergroeid geraakt, en de aanwezigen die hier elk jaar komen, ook. Maar vanaf vandaag gaan we het anders doen, en dat is niet alleen wijs maar ook nodig. Want mijn gezondheid laat die dubbelrol niet meer toe. Laat ik er geen geheim van maken. Ik heb u altijd als 'familie' gezien en als zodanig toegesproken. Eén grote familie van Hellship-overlevenden en -nabestaanden. En voor je familie wil je geen geheimen hebben.

Ik ben dus blij, niet alleen met de hulp van Henk Itzig Heine als vice-voorzitter, maar ook met de hulp van al mijn bestuursleden, zoals Lies Harwig (80 jaar; ze kwam hier vanmorgen aan in haar autootje met 300 losse bloemen uit Amsterdam, ongelofelijk; dat jij het vrouwenkamp hebt overleefd verbaast me niks; je bent een taaie en een enorme steun voor me), en ons nieuwe bestuurslid Geertje Besselink; een van die levende symbolen van Bronbeek; ik ben zo blij dat je nu echt met ons meedoet, Geertje, ook als bestuurslid. Zonder jullie extra hulp de laatste twee jaar, was deze herdenking niet mogelijk geweest. Dank.

Daarnaast ervaar ik grote steun op de achtergrond van de leden van onze Raad van Advies: Aarnout Loudon, je hebt vandaag vijf familieleden meegenomen; geweldig dat jullie er zijn. Aarnout, dank voor je voortdurende belangstelling in de Stichting en mij. Dank ook aan ook oud-Inspecteur-Generaal Bart Hoitink en de onvolprezen Adriaan van Dis die mij telkens weer enorm steunen met hun raad en daad.

En sinds dit jaar heeft ook Kolonel Michiel Dulfer, oud-commandant Bronbeek, zitting genomen in onze adviesraad. Michiel, je hebt in de jaren hier, al ongelooflijk veel gedaan voor onze Stichting en dit prachtige monument; jij en Hella, lieve vrienden; jullie horen gewoon bij deze familie. Welkom. Fijn dat jullie er beiden zijn vandaag.

Dames en heren, ik zei zo net: voor je familie heb je geen geheimen. Dat klopt natuurlijk helemaal niet. Wij komen hier haast allemaal uit families die geheimen hadden, er juist het zwijgen toe deden. Opgevoed zijn met “mondje dicht”. Het ‘Indisch Zwijgen’ wordt het genoemd; daar zijn we mee groot geworden. Ik ook! Het zit in ons DNA.

Ik heb u allen in al mijn 11 jaarlijkse toespraken opgedragen, haast gesmeekt, om het ‘Indisch Zwijgen’ in ieder geval wat de Hellships betreft te doorbreken. Ikzelf moet helaas verder bouwen op het ‘Indisch Zwijgen’ in mijn eigen familie. Inmiddels zijn al mijn familieleden met een Indische geschiedenis overleden. Het verhaal van mijn grootouders en hun kinderen in Indië, zal ik nooit meer horen; het levensverhaal van mijn opa Heiko, wiens naam ik als oudste kleinzoon draag, ik heb hem nooit gekend, bleek na 1945 onbespreekbaar. Over zijn dood op 53-jarige leeftijd, waarschijnlijk een van de oudsten aan boord van de *Junyo Maru*, werd gezwegen in mijn familie.

Over de marteling van mijn oom in het jongenskamp en van mijn tante als jonge vrouw in het vrouwenkamp; hoorde ik pas vier jaar geleden van mijn nichtje. Het was haar ooit fluisterend toevertrouwd. Ook daarna weer zwijgen. Ook in de volgende generatie dus. Want daar hadden wij Roelfsema’s het niet over. Ik doorbreek dat zwijgen.

Mijn oma, oom en tante overleefden te nauwer nood, ontvluchtten de *Bersiap* en repatrieerden naar Nederland met haast niks in hun koffertjes; maar over hun Indische herinneringen, ook de goede, de mooie, zouden ze tot hun dood, tientallen jaren later, blijven zwijgen. En nu zijn ze er allemaal niet meer. Nauwelijks foto’s, geen tastbare familiebezittingen. Niks.

Nee, ik draag de naam van mijn opa. Maar zonder verhaal. Niet over opa, niet over Indië, niet over de *Junyo Maru*. Daarom heb ik deze stichting in 2012 opgericht, ben ik uw voorzitter geworden, dames en heren, en dat hoop ik te blijven, omdat ik vind dat er een plek en een dag moet blijven waar zij die wél een persoonlijk verhaal over de Hellships te vertellen hebben, dat ook in het openbaar kunnen doen.

Daarom ben ik zo ook zo blij dat er de laatste paar jaar mannen, overlevenden van de Hellships, zijn opgestaan, 96, 97, 98 jaar oud, die hun verhaal uiteindelijk wél zijn gaan vertellen, niet alleen aan hun naasten, maar via hun mémoires in boeken en brieven; aan iedereen. Willem Punt, Dick Büchel van Steenberg, Hans Dornseiffer, Richard en Désirée de Vries.

Onze ceremoniemeester leek deze namen te vergeten in zijn welkom, nee, dat hadden we afgesproken, aan mij de eer, om over hen en tot hen te spreken.

Om te beginnen het hoofd van onze herdenkingsfamilie, al jaren onze pater familias: Willem Punt. 98 jaar!!

Willem, fantastisch dat je er weer samen met je kinderen en kleinkinderen bent. Wil, je vrouw, kan er hier helaas niet meer bij zijn. Ze is aan huis gebonden; maar in onze gedachten is ze er zeker bij.

Willem, ja, 98 jaar, en kijk eens hoe je hier zit met je immer blijmoedige humeur en nog steeds even kras en echt aanwezig! Elk jaar als ik je begroet hier in de Commandantswoning wordt onze omhelzing inniger en stralender. Je straalt altijd zoveel energie en overlevingsdrang uit dat je voor mij en mijn hele bestuur een enorme motivator blijft om vooral door te gaan met deze herdenking. En met ons heilige streven om het verhaal van de Hellships ook bij het grote publiek bekend te krijgen.

Kijk om je heen, dit jaar zitten er meer dan 320 familieleden om je heen. Een familie die, tot vreugde van het bestuur, ook dit jaar, tegen het natuurlijk verloop in, met 80 overlevenden en nabestaanden meer, is blijven groeien. Welkom, Willem, Applaus.

Ik heb trouwens een verrassing voor je. Twee jaar geleden was onze minister van Defensie, Jeanine Hennis, hier te gast. Er ontstond gelijk een geweldige band tussen jullie en op jouw verzoek was ze hier vorige jaar weer bij de doop van je boek "Survivor" samen met admiraal Bauer. Natuurlijk wilde ze ook nu weer komen, maar haar baan als Speciaal Gezant van de Verenigde Naties in Irak, houdt haar nu vast in Bagdad. Maar om je teleurstelling te compenseren heeft Jeanine Hennis op verzoek van Henk Itzig Heine een paar dagen geleden de volgende woorden gemaild. Ik lees ze voor:

Lieve Willem, maar al te graag zou ik nu naast u zitten om samen stil te staan bij de gebeurtenissen van "toen". Gebeurtenissen die nog altijd met geen pen te beschrijven zijn. Uw ervaringen en belevenissen hebben een onuitwisbare indruk op me gemaakt. Of beter: U (!) heeft een onuitwisbare indruk op me gemaakt. Momenteel woon en werk ik in Irak. Dit maakt het helaas lastig om de herdenking op Bronbeek bij te wonen. Maar in gedachten zit ik gewoon weer naast u. Met uw dochter aan de andere kant. We hebben plezier, en gaan straks genieten van een overheerlijke blauwe hap. Maar eerst staan we uitgebreid stil bij "toen", gaan onze gedachten uit naar de slachtoffers en nabestaanden, herdenken we om nooit meer te vergeten. Ik hoop dat het u goed gaat. Veel liefs vanuit Baghdad, Jeanine

Trouwens, vorige jaar sprak Admiraal Bauer jou en ons allemaal toe. Die toespraak heeft een paar maanden geleden de prestigieuze Internationale Cicero Speechwriting Prijs 2019 voor de beste herdenkingstoespraak 2018-2019 gewonnen. En daarmee ging het verhaal over de Hellships de wereld over.

Maar Willem, vorige jaar kon ik je vertellen dat je, na vele, vele jaren, niet meer de enige overlevende was, hier aanwezig!!

Heel onverwacht kwamen we erachter dat Maurits Baal, nu 96 jaar, bewoner, daar, van Tehuis Bronbeek ook een overlevende was van zelfs twee Hellship-transporten op weg naar het eiland Flores. Hij zat toen voor het eerst op de eerste rij vlak bij je. En nu weer. Maurits Baal, fantastisch dat u er ook nu weer bent. Welkom....Applaus!!

Maar Willem er was vorige jaar nog een tweede verrassing: vlak naast je zat ook voor het eerst, Dick Büchel van Steenbergen, oud 98 jaar, ook overlevende van twee Hellship-transporten, de *Maebashi Maru* en de *Hawaii Maru*, maar daarna ook nog overlevende van de atoombom op Nagasaki. Dat laatste maakte hem beroemd. Toen ik hem vorige jaar voor het eerst opbelde om hem uit te nodigen zei hij: "u bent wel wat laat meneer Roelfsema". Maar toen ik hem zei, u was beroemd vanwege het overleven van de atoombom, niet vanwege de Hellships. Daar sprak u nooit over; ik wist het gewoon niet; toen zei hij: "daar hebt u gelijk in, dus ik kom!" Daarna was het ijs tussen ons gebroken. Samen met een van zijn drie dochters, Frédérique, was hij hier.

Op 8 juli afgelopen zomer nodigde ik hem natuurlijk weer uit voor vandaag. Maar het bleef stil.

Tot ons het bericht bereikte dat Dick Büchel van Steenbergen op 11 juli, drie dagen na onze uitnodiging, was overleden. Net 99 jaar geworden. Ik sprak Frédérique; ze vertelde me dat haar vader op was, na nog een paar hele belangrijke doelen gerealiseerd te hebben. Onder andere zijn boek met de titel: *De man die Nagasaki overleefde. Het ongelooflijke verhaal van soldaat Büchel van Steenbergen*. Het boek dat net uit was gekomen. Zijn hele levensverhaal. Net als Willem Punt, alles nog opgeschreven.

Op 18 juli verscheen postuum zijn laatste grote interview in de NRC. Onder de titel: "Dit was de laatste keer dat ik dit vertel". Hij overleefde niet alleen de atoombom, die slechts 2 km van hem af neerkwam, hij overleefde daarvoor ook al twee transporten op een Hellship; ze brachten hem naar de oorlogsfabrieken en kampen van Japan. Maar Dick overleefde en kwam terug in Nederland, trouwde, kreeg drie dochters, en leefde nog bijna 75 jaar. Wat een verhaal, en vorige jaar nog net op tijd bij ons, in onze Hellship-familie. Niet Frédérique maar zijn dochter Annerose en haar man Hein Locht zijn hier om hem nu samen met ons te herdenken. Wij herdenken hier zijn ontberingen op de *Maebashi Maru* en de *Hawaii Maru*.

Lieve Annerose en Hein, wat fijn dat jullie hier zo kort na het overlijden van je vader willen zijn, we stellen dat zeer op prijs.

Annerose zou je nu, samen met mij een bloem bij deze twee schepen in ons monument willen leggen ter nagedachtenis aan je vader: Dick Büchel van Steenbergen.

Bloemlegging

Nu denkt u, dan hebben we dus nu nog twee overlevenden over. Dat dacht ik ook, maar na afloop van de herdenking vorige jaar, kwam de familie Dornseiffer naar mij toe. Hans Dornseiffer, 95 jaar, vertelde toen dat hij al jarenlang naar Bronbeek kwam om zijn broer Erich te herdenken. Erich stierf, net als mijn grootvader, op de *Junyo Maru*.

Maar door elke keer met alleen die gedachte naar Arnhem te komen, was Hans nooit op het idee gekomen om mij te melden dat hij ook zelf als KNIL-soldaat van 20 jaar, niet op een, maar op twee Hellships had gezeten op weg naar de koper- en aluminiumfabrieken in Japan, op 50 km afstand van Hiroshima. Hiroshima!!

Dick Büchel van Steenberggen zat in Nagasaki. Hans Dornseiffer bij Hiroshima. Pas een paar dagen geleden kreeg ik het verhaal van Hans te lezen.

In september 1943 zat Hans eerst op de *Makasser Maru* naar Singapore, twee maanden later op de *Matsu Maru* op weg naar Japan. In een konvooi van 17 schepen dat door Amerikaanse duikboten werd aangevallen; enkele Hellships zonken, maar de *Makasser Maru* ontkwam. Hans overleefde. Hans overleefde alles.

“Hoe kan dat”, vroeg men hem: “ik had geluk, was jong en niet getrouwd”, was zijn antwoord.

Hij keerde terug naar Batavia om weer in het gereactiveerde KNIL-leger dienst te doen. In 1947 neemt hij studieverlof en keert terug naar Nederland; hij geneest eindelijk van dysenterie en malaria, studeert in Delft, trouwt, krijgt kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. In december wordt hij 96 jaar. Zijn kleinzoon loopt stage in Japan. Wat een verhaal.

Hans zit nu hier op de eerste rij, als nabestaande van zijn broer, maar nu ook als overlevende. Samen met zijn vrouw en dochter. En daar in het publiek nog 13 familieleden. Welkom, Hans, welkom familie Dornseiffer.

Maar vorige jaar hoorde ik een nog onwaarschijnlijker verhaal.

Rachel de Vries kwam na afloop naar mij toe. Ze vroeg me, weet je eigenlijk wel dat er ook burgergezinnen (!) op de Hellships hebben gezeten?

Ik begreep haar niet; Van burgers wist ik natuurlijk, maar “hoe bedoel je: gezinnen?”, vroeg ik. Haar opa en oma, burgers, geen militairen dus, werden samen met hun twee kinderen, 5 en 6 jaar jong gevangen genomen en later op een Hellship gezet. Geperst in een bloedheet ruim.

Kinderen op een Hellship; wist u dat? Ik niet.

Verbijsterd heb ik het verhaal van Rachel aangehoord en later gelezen. Die twee kinderen van 6 en 5 jaar, werden later haar vader en tante. Richard en Désirée de Vries. Op 18 maart 1943 werden ze met hun ouders verscheept met het Hellship *Rio de Janeiro Maru* van Ambon naar Makassar op Celebes. Ze overleefden.

Richard en Désirée de Vries zitten hier nu vooraan. De twee jongst overlevenden van de Hellships hier aanwezig. 83 en 82 jaar. Welkom. Wat ongelooflijk dat we nu met VIJF overlevenden hier zitten. En Rachel gaat zo jullie indrukwekkende familieverhaal vertellen.

Dames en heren, al deze mensen, deze families, zijn allemaal als burgers vol idealen naar Indië vertrokken, heel vaak, zeker in de twintiger en dertiger jaren, omdat het in Nederland recessie was. Er veel armoede heerste. Mijn opa en oma, dorpsonderwijzers in het arme Drenthe, gingen vol idealen naar Indië, al eeuwen een deel van Nederland. Een kolonie, ja, zeker, maar toen niet met die nare, inmiddels vergiftige, betekenis die het woord kolonie nu heeft.

Mijn opa en oma gingen niet naar Indië om ‘de koloniaal uit te hangen’, maar om het beter te krijgen dan hier in Frederiksoord. Om in Indië Nederlandse én Indische kinderen les te geven. Gelukkiger te worden dan hier. Een avontuur aan te gaan.

Ja, misschien waren ze naïef, hadden ze beter of meer kunnen weten, maar ze gingen niet als onderdrukkers.

Dit jaar gaan historici onze koloniale en postkoloniale geschiedenis herschrijven; achteraf; en achteraf heeft iedereen altijd gelijk, maar ik hoop dat naast de onoorbare zaken die we zeker onder ogen moeten zien, ook het andere verhaal, van de goede intenties, van de idealen, van de tijd van *Tempo Doeloe*, ermee in balans zal worden gehouden. Maar ik houd mijn hart vast.

Daarom ben ik blij dat Kester Freriks, schrijver van het manifest *Tempo Doeloe, een omhelzing*, hier vandaag onze gastspreker is. En ons context zal bieden om ook vandaag met trots te kunnen zeggen dat we hier allemaal een Indische geschiedenis hebben, en niet weer in een ‘Indisch Zwijgen’ van schaamte, ontkenning en pijn, hoeven terug te vallen.

Welkom Kester, goed dat je er bent.

Dames en heren, laten wij gaan herdenken.

De spotjes op TV van het Nationaal Comité roepen ons op dat we een jaar lang “75 jaar Vrijheid” moeten vieren, terecht, en dat gaan we ook zeker doen!! Maar nu, vanmorgen even niet. Wij zijn hier nu om te herdenken.

Stil te staan bij die tienduizenden militairen én burgers, kinderen soms nog, die hun leven hebben gegeven op de Hellships, zodat wij straks die herwonnen Vrijheid weer kunnen vieren.

Ik sta hier nu niet om 75 jaar vrijheid te vieren, maar om mijn opa Heiko te herdenken, die op drie dagen na, precies 75 jaar geleden op 18 september 1944, op de 23ste verjaardag van zijn zoon, mijn vader, stierf op de *Junyo Maru*. Ja, ook dat is 75 jaar geleden. Zoals heel veel van deze Hellships in 1944 vernietigd werden.

Daarom zijn wij allemaal hier; om samen stil te staan bij al die slachtoffers van deze Hellships; Uw familieleden!!

En volgend jaar, na 15 augustus zullen we, heel voorzichtig, want de *Bersiap* moest na de bevrijding in 1945 nog volgen, zullen we heel voorzichtig beginnen met het vieren van die door deze mensen bevochten vrijheid.

Nu staan wij voor dit monument van de Zee, waarop 182 Hellships meer dan 300 afschuwelijke transporten uitvoerden.

Daarom luisteren we traditioneel naar ons herdenkingslied van Wouter Muller:
DE ZEE.

Ik wens u een waardevolle herdenking toe. En neem tijd voor uw herinneringen. Neem tijd voor Uw verhaal en ZWIJG NIET!!

Dank u voor uw aandacht.